

PETŐ GÁBOR PÁL

Adalékok Gábor Andor újságírói pályakezdésének és első korszakának (1903–1907) történetéhez

Az itt következő, tartalmát tekintve majdnem teljesen, célját tekintve kizárólag *sajtótörténeti* tanulmány egy nagyobb munka kiszakított, itt-ott átigazított, s ezért talán torzónak ható része.

A szerző 1987–88-ban az író fogadott leánya, dr. Gábor Magda – a Petőfi Irodalmi Múzeum kezelésében levő – alapítványának támogatásával azon fáradozott, hogy mennél röbb részletet tárjon fel Gábor Andor pályakezdésére és pályájának arra a szakaszára vonatkozólag, amelyet legkevésbé, sőt, szinte alig ismerünk. Amint az író születésének centenáriumán, 1984. január 17-én Barcsón rendezett tudományos emlékülésen elhangzott: „Ami a publicisztikát illeti, hét év termése teljesen ismeretlen. Közírói munkásságának első, az író által összeállított kötete, az 1912-ben kiadott *Pesti sirámok* alcíme szerint *Könyv a beteg városról*”.¹ Ezt az időszakot – nem is hét, hanem kilenc évet – kutattam. Eredményeimet több tanulmányban foglaltam össze. Ezek – a megtalált, illetve általam azonosított cikkek tartalmazó jegyzékkel, illetve e cikkek fénymásolataival együtt – a Petőfi Irodalmi Múzeumban vannak, hogy anyagukat más kutatók és egy egyszer talán megírandó nagy monográfia szerzője felhasználhassák. Azonban éppen azért, mert céljuk ez volt, e tanulmányok olyan terjedelmesek, hogy egészükben egyetlen mai folyóirat sem tudná közölni őket. Ezért döntöttem úgy, hogy vállalva a részlegességgel, a torzó-volttal járó jogos bírálatokat, legalább egyes részleteiket megjelentetem.

Gábor Andor „munkásságának közel kilencven százalékát a legromlandóbb dokumentumhordozó, az újságpapír őrzi, s nem is egy vagy két lapé, hanem a legkülönbözőbb sajtótermékek tucatjaié, amelyek közül nem is egynek csupán hiányosan, vagy unikálisan maradt ránk példányai” – mondta a centenáriumi tudományos ülés megnyitóján Botka Ferenc². Aki csak valamelyest is foglalkozott akár Gábor Andor munkásságával, akár az első világháború előtti és alatti sajtó történetével, tudja, mennyire pontos ez a megállapítás! Hozzá kell tenni, hogy nem csupán újságírói tevékenységére vonatkozik ez, hanem – bár talán kisebb arányban – szépírói munkásságára is, ide értve például nagy novellatermését is.

¹ Tasi József szavai. *Gábor Andor emlékezete*. Kaposvár, 1986. 134.

² *Gábor Andor emlékezete*. 9.

I.

Ha a kezdetet keressük, 1902–1903 körül kell kutatnunk: az 1884-ben született író ugyanis különféle időben írott önéletrajzaiban következetesen tizennyolcadik életévét jelöli meg irodalmi tevékenysége kezdetén. Ez pontosan meg is felel a valóságnak, azzal a finomítással, hogy nem minden műfajban egyidejűleg kezdett működni.

Először műfordítóként jelentkezett lapok hasábjain, éspedig 1902 késő őszen egyidejűleg a *Pesti Napló*ban és a kor egyik legrangosabb hetilapjának, *A Hét*nek a hasábjain. Mint novellista – az akkor szinte egyeduralmú rövid tárcanovella műfajában – 1903 nyarán mutatkozott be az *Egyenlőség*, e „politikai jellegű, zsidó felekezeti és társadalmi hetilap” hasábjain.

Hamarosan azonban feltűnik az újságíró Gábor Andor is, és annak, hogy kizárólag ebben a minőségében foglalkozom vele, csak kisebb mértékben oka az, hogy kutatásaim célja sajtótörténeti volt: ez a valóságnak inkább tükörképe. Gábor Andor ugyanis önmagát elsősorban újságírónak tekintette, mégpedig abban az értelemben, hogy más, az újságtól eléggé távol álló írásait is „újságírásnak” tartotta. Úgy értelmezem ezt, hogy mindenképpen a köz ügyeivel foglalkozott, a közgondolkodás alakítására, formálására törekedett, vagyis az újságírást ő egy mára kissé elavult, de beszédes szóval jellemezhetné: „közírás”. Tanulságos ebből a szempontból *Fehér kabarédalok* című sanzonszöveg-gyűjteményének 1911-es előszavát idézni, amelyben ezeket (és kabarédarabjait is ideértve) úgy jellemezte: „újságírás a színpadon. Versben és prózában, zenével és zene nélkül. A közönség mulattatása mindannak a persziflázásával, ami ferdén és rosszul történik, holott jól és okosan is történhetnék, vidám, de néha keserű csúfolódások közállapotok, helyesebben közhelytelenségek fölött [. . .]”

II.

Hol kezdte Gábor Andor újságírói tevékenységét? A róla szóló tanulmányok általában *A Hét*, a *Világ*, *Az Újság*, *A Nap*, az *Érdekes Újság* és a *Pesti Napló* címét szokták felsorolni, legfőljebb különböző sorrendben.

Ez a felsorolás már első olvasásra is fucsának tűnik, hiszen köztudomású, hogy a *Világ* csak 1910-ben indult meg, másfelől hiányzik az *Egyenlőség*, amely pedig Gábor publicisztikai tevékenységének egyik fő – és számára legszabadabb – területe volt.

Maga az író 1914-ben ezt írta: „[. . .] tanárnak készültem, de abbanhagytam, [így!] mert közben újságíró lettem a Magyar Nemzetnél, majd A Polgár c. lapnál, végül A Napnál”.³

Ez az idézet több szempontból is meglepő és részletesebb elemzést érdemel. Mindenekelőtt a „mert újságíró lettem” fordulat különös, amennyiben felcseréli az okot az okozattal: a tények szerint nem azért hagyta abba az egyetemi tanulmányokat, mert újságíró lett, hanem azért hagyta abba a tanári pályára való felkészülést, mert belátta – amiről később írt –, hogy zsidó vallású tanárnak majdnem kilátástalan

³ *Az Érdekes Újság Dekameronja*. Légrády Testvérek kiadása. Bp. é. n. IV. 141–142.

álláshoz jutnia —, az pedig, hogy újságíró legyen, 1904-ben, amikor megvált az egyetemről, kézenfekvő volt: akkoriban és még sokáig minden magyar író majdnem kizárólag újságírából élt.

Az első állomás az önéletrajz szerint tehát a *Magyar Nemzet* szerkesztősége volt. Ennek a lapnak a neve egyetlen későbbi életrajzában, egyetlen róla szóló tanulmányban sem bukkan fel többé, és ez már önmagában is meglepő. Még jobban csodálkozunk, ha kissé közelebről szemügyre vesszük az akkori *Magyar Nemzetet*. Egy kortárs — akkor már aktív újságíró, Ady nagyváradi kollégája —, Lengyel Géza később így jellemezte ezt a lapot: „Volt a kormánynak egy úgynevezett félhivatalos lapja, a Magyar Nemzet. Nem sok vizet zavaró, igazi félhivatalos. Hosszú országgyűlési tudósításokat közölt, dicsérte a kormányt senki által nem olvasott vezércikkekben. Szürke és unalmas volt.”⁴ Áttanulmányoztam a *Magyar Nemzet* számaint 1902 novemberétől 1905 elejéig, de nemhogy olyan névjelre vagy álnévre nem akadtam, amely Gábor Andorra utalhatna, de még olyan jellegű írásra, sőt, témára sem, amelyről el lehetne képzelni, hogy Gábor Andor írta volna. Így tehát, ha elfogadjuk az író állítását — márpedig el kell fogadnunk, mert nagyon valószínűtlen az olyanfajta emlékeztetés, főleg alig egy évtized távlatából, hogy olyasmire emlékszik valaki, ami nem történt meg (az ellenkezője még csak elképzelhető) —, akkor az csak valami igen rövid ideig tartó és jelentéktelen, félig-meddig mechanikus munka (például a „könyvatos” leadása) lehetett.

A *Pesti Napló*ban 1902 végén és 1903 elején Gábor Andor ugyan többször jelentkezett, de kizárólag mint műfordító: elsősorban francia költők verseit ültette át, de megjelent egy Longfellow-fordítása is. *A Hét* hasábjain 1902 végétől szinte rendszeresen jelentek meg műfordításai, 1904-ben pedig első ízben egy saját költeménye is.⁵ Eközben, 1903 nyarán az *Egyenlőség*ben is megjelent első versfordítása, majd sorban tárcanovellái és fordítások, elsősorban franciából, de Byrontól és a német Chamisótól is.

• III.

Ugyanebben az időben kezdődött meg — kutatásaim voltaképpeni tárgya — publicisztikai tevékenysége. Első cikke *A Hét*ben jelent meg 1903 késő nyarán⁶, a Krónika rovatban. Bár a *Bilek* c. írás nem a lap címlapján, hanem belül (Krónika III.) jelent meg, ez nagy dolog lehetett egy 18 és fél éves fiatalembernek, aki éppen hogy befejezte az egyetem negyedik szemeszterét. (A *Bilek* a hírhedt bileki hadgyakorlatról szólt, ahol a brutális osztrák katonai drill — még a saját írásbeli szolgálati szabályzatát is semmibe véve — a semmire nem tekintő „kemény” bánásmód következtében több magyar katona halálát okozta a nagy hőségben.) A publicistaként bemutatkozó fiatalember természetesen hasonult a lap hangneméhez, de már itt is

⁴ LENGYEL Géza: *Magyar újságmágnások*. Akadémiai Kiadó. Bp. 1963. 36.

⁵ *Gályarabok*. = *A Hét* 1904. III. 27. 198. — Meg kell azonban jegyezni, hogy G. A. első saját verse már korábban megjelent *Engesztelés napja* címmel az *Egyenlőség* 1903. X. 4-iki számának mellékletén.

⁶ g. a.: *Bilek*. = *A Hét* 1903. VIII. 2. 509.

kiérződött belőle egy szokatlan keménység, és az irónia is talán egy árnyalattal éle-
sebb volt, mint *A Hét* többi „krónikái”-ban.

Ezután néhány hónapig mint publicistával nem találkozunk Gábor Andorral *A Hét*-ben, viszont ősztől, kezdetben különféle álnevek (Kapos, ill. Kaposi Géza, Sa-
lamon József, Gabriólusz, Ábrahám, D'oran) alatt, majd saját nevéen jelentkezett
az *Egyenlőség*-ben. Ez az akkor már XXI. évfolyamában járó hetilap, amelynek fő-
szerkesztője Szabolcsi Miksa volt, színvonalas politikai és társadalmi lap volt, men-
tes minden bigottságtól. Fontos tudni az 1944-es német megszállásig folyamatosan
megjelenő lapról, hogy erőteljesen támogatta a hazai zsidóság asszimilációját és kö-
vetkeztesen elutasította a politikai cionizmus gondolatát.

Első valószínűsíthető cikke az *Egyenlőség*-ben voltaképpen könyvkritika volt:
Szemjon Jutkevics *Ghetto* című regényéről írt⁷. Ettől fogva emigrációjáig szorgalm-
mas és tekintélyes állandó szerzője volt az *Egyenlőség*-nek (később *Glosszák a hétről*
címmel saját rovata volt). Az ebben a lapban kifejtett tevékenysége azonban mind
mennyiségileg, mind minőségileg olyan jelentős, hogy itt nem is érintem: ez külön
tanulmány tárgya lehet, és remélhetőleg lesz is, ha akad folyóirat, amely helyet ad
ennek a sajnos még sokszor ma is kényesnek tartott témának.

Már publicisztikai működésének első hónapjai is megmutatták későbbi kiemel-
kedő teljesítményének magvát: a szorgalmat, a — még az *Egyenlőség*-nél, e fele-
kezeti jellege miatt korlátozott szempont alapján működő lapnál is megnyilvánuló
— széles látókört, nemzetközi kitekintést, annak a hazaiakkal való összefüggésben
szemléletét, a szenvedélyes és nem ritkán gúnyos vitázó hangot, a csillogó szelle-
mességet.

IV.

Az 1904. év, amely Gábor Andor életpályája szempontjából sorsdöntő volt —
ugyanis ebben az évben hagyta félbe egyetemi tanulmányait —, azzal kezdődött,
hogy első ízben lépett a nyilvánosság elé teljes nevével publicistaként.⁸ Ez is az
Egyenlőség-ben történt: megtámadta Szemere Miklóst — aki magát „de genere Hu-
ba”-nak nevezte, merthogy családfája állítólag az állítólagos honfoglaló Huba vezé-
rig nyúlt vissza —, ezt a hírhedt és gyanúsán szerencsés kártyást, versenyistálló-tulaj-
donost, aki dúsgazdag, kihívóan pazarló, ugyanakkor képmutató erkölcsprédikátor
volt.

Említettem, hogy Gábor Andor publicistaként *A Hét*-ben, a kor talán legszínvona-
lasabb irodalmi hetilapjában debütált 1903. augusztus 2-án. Egy nem egészen bizo-
nyosan neki tulajdonítható színházi kritikán⁹ kívül azóta prózát nem írt Kiss József
lapjába: egy évvel később jelentkezett újból, és aki csak *A Hét*-ből ismerte volna —
ha egyáltalán felismeri az ismét álnév alá rejtőző író —, az csak csodálkozhatott
volna a fejlődésen. *A Krónika* II. jelzés alatt, *Pesti dolgok* (al- vagy sorozat-) című,

⁷ KAPOS Géza: *Jutkevics új zsidó regénye.* = *Egyenlőség* 1903. X. 18. (A lap mellékletén.)

⁸ GÁBOR Andor: *Keresztlevél.* = *Egyenlőség* 1904. I. 10. 3–4.

⁹ g.: *Színház.* Szikra: *Tépett lánczok.* Színmű egy felvonásban. — *Káprázat.* Vigjáték két felvonásban.
— Bemutató a Nemzeti Színházban dec. 11-én. = *A Hét* 1903. XIII. 13. 7.

A drágaság című cikk írója már egészen más hangot ütött meg, mint egy évvel ezelőtt.¹⁰ „Van egy régi közmondásunk, mely a maga mosolygó lemondásával kitűnően belevilágít a mi nyomorúságunkba. Hogy vagy? Kérjük egymástól. Mint szegény ember gazdag városban — ez a feleletünk.” És utána sodró lendülettel és — gondoljuk meg: egy 21 éves fiatalemberrel van szó! — elképesztő társadalmi-gazdasági ismeretanyaggal száguld végig az akkori Budapest egyetemes pénztelenségének milliónyi megnyilvánulásán, az egésznek az összefüggésén — „kivéve az igen kis számú gazdagokat”, mert az is van, de hiányzik „a mesésen gazdagok és a teljesen kitagadottak között vastag rétegű pénzes középosztály, melynek van annyi, hogy kényelmesen élhet jogos igényei szerint”. A majd 1912-ben megjelenő *Pesti sirámok* című kötetnek nemcsak a témái köszönnek vissza szinte tömény kivonatban ebből a cikkből, hanem már-már teljes érettségében áll előttünk a satirikus publicista, aki a társadalom égető kérdéseire, fájó pontjaira, hibáira nemcsak rámutat, hanem könyörtelen gúnnyal, fájdalomt okozóan bök rá, és érezzük: nem tud hinni a javulásban. Ez a 21 éves fiatalember keresztüllát az egész rothadt társadalomszerkezeten, lényegében utasítja el, és sejtjeiben érzi, hogy ez nem maradhat így.

Az a publicista, akinek cikkeiről most szó van, már az, akiről majd egy negyed századdal később Lukács György ezt írta: „[. . .] bomlik a tőkés társadalom ellen lázadó értelmiségiek ellenállása két fő irányzatra: az egyik az értelmetlenség miatti felháborodás, a másik a próza gyűlölete; a két irányzat gyökere — címszavakban — aufklärista vagy romantikus. Gábor Andor szellemi arculata tipikusan aufklärista. [. . .] Szenvedélyesen vonzódik az értelemhez és az értelmes dolgokhoz, szenvedélyesen megvet minden értelmetlenséget.”¹¹ És mint a francia felvilágosodás „filozófusai”: ő is a józan ész, a dolgok meg-, sőt átvilágítása, az emberek meggyőzés útján történő megváltoztatásának útját járja, eszközei az érvelés és a maró gúny — de a Felvilágosodás tollforgatóinak optimizmusa, jövőhite hiányzik belőle. Talán ez az, amit egyesek — kortársai csakúgy, mint munkásságának kutatói — cinizmusnak neveznek. Ez a szó sokkal pejoratívabb, mintsem hogy Gábor Andorra alkalmazhatnánk: a düh mellett a kiábrándultság, a reménytelenség sugárzik már fiatalkori publicisztikájából is.

V.

1904 végén fontos változás történt Gábor Andor életében: *A Nap* című bulvárlap munkatársa lett. Mert bár idézett *Önéletrajzában* azt írta, hogy *A Polgár*, „végül” *A Nap* munkatársa lett, ebben teljes bizonyossággal tévedett. *A Polgár* ugyanis csak 1905. május 16-án indult meg, viszont *A Nap* 1904 végén, és számos kortársi visszaemlékezés egybehangzó tanúsága szerint Gábor Andor ennek a lapnak kezdettől fogva belső munkatársa volt. *A Nap* — amelyről alább részletesen lesz szó — valamikor 1904 végén indulhatott meg, mert 1905. január 1-jei számán ez áll: II. évfolyam 1. szám. Ennek ellenére 1904-es számok schol nem találhatóak — lehet, hogy csak egy-

¹⁰ G.: *Pesti dolgok. A drágaság*. = *A Hét* 1904. VIII. 14. 3.

¹¹ LUKÁCS György: *Gábor Andor: Magyar Pokol*. = Internationale Literatur 1939. I.; Magyarul, BEÖTHY Ottó fordításában: *Esztétikai írások 1930–1945*. Kossuth Könyvkiadó. Bp. 1982. 587.

kettő volt, azzal a céllal, hogy 1905-ben már a mégiscsak tekintélyesebb „második évfolyam” jelzést viselhesse a lap.

Mivel – sokirányú egyéb munkája mellett is – Gábor Andor alapvetően *A Nap* munkatársa maradt, amíg az 1918. októberi és az 1919-es forradalmak alatt politikai feladatai annyira le nem kötötték, hogy gyakorlatilag alig tudott újságírással foglalkozni, érdemes kissé közelebbről is megismerkednünk ezzel a maga nemében különös és részben újszerű lappal, és Gábor Andornak a lapnál végzett – mai szemmel nézve – szokatlan munkájával.

A Napot dr. Braun Sándor alapította, aki a *Pesti Naplóból* annak idején együtt kivált szerkesztőség által alapított *Budapesti Naplónál* Vészi József főszerkesztő – Ady egyik fölfedezője és támogatója – mellett a felelős szerkesztő tisztségét töltötte be. *A Napnak* kiadója, tulajdonosa is volt; a lap címdoldalán a neve eleinte „felelős szerkesztő”-ként szerepelt (főszerkesztő nem volt kinyomtatva, de az akkori sajtójog szempontjából amúgy is a felelős szerkesztő volt a kulcsszemélyiség). *A Nap* – és ez fontos! – „esti” lap volt (másnapra dátumozva). A címdoldal az állt, hogy „megjelenik naponkint délután hat órakor”, (1906. március elsején a lap címdoldalán tájékoztatta olvasóit, hogy azután már délután fél ötkor kapható lesz és ugyanakkor megkapják az előfizetők is – ez utóbbi félmondat figyelmet érdemel és még visszatérünk rá –), azonkívül pedig (s ez is fontos körülmény) ezt tekintették az első kolportázs lapnak: „Ez a lap fordulópontja a magyar újságírásnak” – írta egy kortárs, *A Nap* egykori munkatársa, Róna Lajos negyedszázaddal később megjelent visszaemlékezéseiben¹², amelyeket hasznosítani és idézni fogok a továbbiakban, de amelyeket részben a szerző politikai magatartása (a kor, az ellenforradalmi Horthy-rendszer kegyeit kereső, olykor egyenesen hazug kijelentései) miatt, részben, mert jóval az események után, és saját bevallása szerint is szinte kapkodva írta¹³, némi fenntartással kell kezelnünk.

A Nap nemcsak esti lap volt, hanem úgynevezett krajcáros lap is – egy száma két krajcárba, azaz négy fillérbe került –, ami kifejezte azt, hogy milyen közönségre orientálódott: a legszélesebbre, az utcai járókéltre, a siető, nem az elmélyedő és gondolkodó, hanem a szenzációra, pletykára éhes olvasóra: „az ideges pesti utcának készült, a rohanó, lázas, tülekedő utcának, a villamoskocsikban összezsúfolt utasoknak, a hivatalból vagy hivatalba rohanó tisztviselőknek, akiknek jövet és menet volt annyi idejük, hogy négy fillérért futtában érdeklődjenek az új események iránt, a kávéházakban unatkozó és ténfergő, kártyázó vagy ingerült vitatkozásban hadonászó léhűtőknek, szóval mindazoknak, akik délután négy órakor [!? – P. G. P] Budapest utcáin, szórakozóhelyein és perifériáin elevenen, égő és kíváncsi szemmel éltek, loholtak, nyugtalankodtak, dolgoztak vagy dologtalanul herdálták el idejüket”.¹⁴

¹² RÓNA Lajos: *Harminc év az újságíró-pályán*. A szerző kiadása. Bp. 1930. I–III.

¹³ „Mindössze harmincegy munkanap állt rendelkezésemre, hogy pályám harminc évének sorompójánál a pálya történetét megírjam” (III. 966.) – írja, de hogy miért volt ez a sietség, azt nem árulja el, csak egy ködös célzást tesz rá néhány sorral alább: „A jubilarisnak tetsző évszám új munkára ösztönzött, az új munkába való mélységes elmerülést és az elmerülésben való különleges gyönyört juttatta számomra.”

¹⁴ RÓNA L.: *l. mű. II.* 343.

A „kolportázs-lap” kifejezést olykor — tévesen — úgy értelmezik, hogy a lapot kizárólag utcai terjesztésben árusították, utcai árusok, mégpedig a lap „slágereit” hangosan kiáltozó rikkancsok. A valóságban a lapot elő is lehetett fizetni. Szemben azzal a dicshimnusszal, amit Róna Lajos *A Napról* zeng, teljesen igaza volt a magyar századforduló történéseinek¹⁵, amikor (a valamivel később megindult *Az Est*ről szólva) azt írta: „A Nap és még korábban az Esti Újság ilyen úgynevezett krajcáros lapok voltak, de szerkezetükben lényegében délutáni és esti kiadású reggeli lapok voltak.” (Például:) „Alig fordult elő, hogy ne politikai cikk lett volna az eléggé elterjedt A Nap első oldalán, s azt a szenzáció-keltésre irányuló ütőcímet, amely azután sajnálatos módon csaknem az egész sajtóban elterjedt, először Az Est honosította meg.”

Igen, bármilyen meglepő is mai szemmel nézve, a három széles hasábra osztott lap első oldalát mindig vezércikk¹⁶ töltötte be, ha pedig nem volt tele az oldal vele, akkor már ott elkezdődött a máskor a második oldalon levő Krónika című rovat, amely a politikai — majdnem kizárólag a parlamenti — élet eseményeihez fűzött kommentárokat; többnyire két-három cím nélküli, egymástól csillaggal elválasztott írásból állt, és a rovat, amint a lap írásainak túlnyomó többsége sem, nem volt aláírva.

„A Nap [. . .] friss, mosdatlan és rakoncátlan terméke” volt a hírlapírásnak — emlékezett később Róna Lajos. „Tele volt sziporkázó ötlettel, különösen eredetiséggel, mindenkivel szembenálló bátorsággal, új hanggal, a tipográfiában új és újító külsővel. Előadásában gonoszkodó humorral, kaján malíciával és mindenekfelett féktelen jókedvvel és derűvel.”¹⁴ Mindebben sok „a megszépítő messzeség”, illetve a messzeség alapján való szépítés; közelebb jár a valósághoz Rónának az a megállapítása, hogy *A Nap* „a köz- és magánéletben súlyos sebeket is osztogatott”. Valóban: *A Nap* politikailag ellenzéki lap volt, lett légyen bárki is kormányon, de a politika mellett kéjjel, és a magyar sajtó történetében valóban szomorúan üttörő módon vájkált magánéleti tragédiákban: részletesen, teljes névvel írt házasságtörési botrányokról, öngyilkosságokról, megőrülésekről, bűnügyekről. Tagadhatatlan, hogy *A Nap*nak óriási sikere volt, nagy példányszámot ért el. Jellemzésére érdemes idézni Róna Lajos könyvéből egy hitelesnek látszó anekdotát:

Goldzieher Ignác, a világhírű orientalista, egy tanártársával sétált egy délután a Margitszigeten. Négy óra tájt [?] egy rikkancs rohant el mellette és *A Nap* nevét és szenzációit ordította. Goldzieher Ignác magához intette a rikkancsot és vett tőle egy Napot.

— Hogy veheted ezt a lapot kézbe? — méltatlankodott Goldzieher professzortársa.

Goldzieher csodálkozva nézett a professzorra.

— Mi kifogásod van ez ellen a lap ellen?

— Ocsmány és undorító, hazug és becstelen — mondta ki kerekén véleményét a professzor, — utálom, belegázol a magánéletbe, szégyenfeltja a sajtónak, soha, soha nem veszem a kezembe és ha látom, elfordulok.

Goldzieher nyugodt hangon felelte barátjának:

— Lehet, hogy igazad van, erről nem vitatkozom. De *A Nap* hozzátartozik Budapesthez és integráns része a nagyváros életének. Ahogy a nagyvárosban találsz becsületes embereket és gyilko-

¹⁵ HORVÁTH Zoltán: *Magyar századforduló*. Gondolat Könyvkiadó. Bp. 1974. (2. kiadás.) 327–328.

¹⁶ „... az volt a lap slágere. A vezércikk címét kiabálták a rikkancsok, a vezércikk címét mutogatták az utca közönségének.” RÓNA L.: *l. mű.* II. 352.

sokat, szalont és kloákát, törvényszéket és börtönt, egyetemet és csavargók gyülekezőhelyét, úgy itt kell lennie A Napnak is, annak az újságnak, amely egy-egy pillanatra elfeledtetni az emberrel gondjait, céljait, köznapiságát és feltár előtte egy olyan panorámát, amelyben benne él és benne remeg a nagyváros minden nagyságával és minden szennyével. Ez Budapest és ez A Nap. Ezért szeretem A Napot, mert Budapestet érzem ki belőle, ezért szeretem Budapestet, mert lehetővé tette, hogy egy ilyen lap is hozzátartozzék képének teljességéhez. Barátom, ha elmegy Párizsba, ott ugyanúgy megtalálod a bulvardsajtót, mint itt Budapesten. De ott még nagyobb, még tökéletesebb és még szenzációsabb és nyilván még mélyebb gyűlöletet és izzóbb elkeseredést támasztana benned, mint aminőt A Nap támaszt. Én mindennap elolvasom A Napot, kedvenc lapom és ha véletlenül nem jutok hozzá, hát bizony nem érzem jól magamat.¹⁷

Mint említettem, *A Napban* a cikkek — a tárcát és a színházi kritikákat kivéve — nem voltak aláírva, még szignálva sem, még akkor sem, ha a cikk egyes szám első személyben íródott. És bár a rikkancsok a vezércikket „slágerozták”, *A Nap* igazi vonzereje az információ volt: a hírek, a tudósítások, riportok, interjúk. Így az ember joggal vélné, hogy a munkatársakat úgy vették fel — amint ez később, a kolportázslapoknál általános volt —, hogy az illető egy ideig híreket, riportokat, esetleg interjúkat vitt be a szerkesztőségbe, amelyeket azután, ha újak és jók voltak, közöltek, és ha az illető eléggé szorgalmasnak és ügyesnek bizonyult, belső munkatárs lett. Nos, Gábor Andor pályája e tekintetben is kivételes: semmi jele annak, hogy valaha is hírekkel vagy más információkkal szolgálta volna a lapot, amelynek alapításától belső munkatársa volt: ő kezdettől fogva publicisztikával foglalkozott — rövid, glosszaszerű írásokkal, legalábbis a most taglalt első, 1907 végéig tartó korszakában, mert vezércikket szinte kivétel nélkül „nagy emberek”, többnyire politikusok, eleinte Ugron Gábor, majd Lengyel Zoltán, olykor a lap főmunkatársa, Ábrányi Emil (posztját 1907. február 1-jétől az említett ügyvéd-képviselő Lengyel Zoltán töltötte be), néha Cholnoky Viktor, vagy Braun Sándor helyettese, dr. Hajdu Miklós írtak.

Arról, hogy hogyan került Gábor Andor *A Nap* kötelékébe, semmit sem tudunk, de valószínűleg dr. Hajdu ismerhette cikkeit az *Egyenlőség*ből, amelybe ő maga is dolgozott. Róna Lajos emlékirataiból sem tudunk meg erről semmit: ő különben is ritkán említi a könyve megjelenése idején Berlinben élő emigráns kommunista íróit, s ahol ír róla, ott leplezetlen ellenségességgel, rosszindulattal, sőt, rosszsziszteműen ír, amit jól mutat a következő apró és voltaképpen lényegtelen részlet:

Gyorsíróra a szerkesztőségben nem volt szükség. Gábor Andor kitűnően tudott gyorsírni, ha a telefontól volt, gyorsírással vette fel a leadott riportokat. Nadas Sándor ezért szörnyen lenézte Gábor Andort, mert nem tudta sem elképzelni, sem méltányolni a szténográfia-nyújtotta előnyöket. Kitűnő fül és éles megfigyelés, jó memória és beretvaéles intelligencia: — ez kellett az akkori újságíráshoz, ez tette feleslegessé az írógépet és a gyorsírást.¹⁸

Azt, aki Gábor Andornak *A Napnál* végzett munkáját igyekszik megismerni, tévútra vezethetné egy máskülönben kitűnő, sokéves munkával készült — de napjainkra bizony már erősen megújításra szoruló — munka, a Gulyás Pál által szerkesztett *Magyar írói álnév lexikon*, amely ugyanis — Putnoki Imre gimnáziumi tanár közlésére támaszkodva — azt írja, hogy az -r. jelzést *A Napban* Pásztor (Pikler) Árpád

¹⁷ RÓNA L.: *i. mű.* 362–363.

¹⁸ RÓNA L.: *i. mű.* 351.

használta.¹⁹ Eltekintve attól, hogy már a jel leírása is hibás, mert *A Nap*ban nem kiskötőjel (nyomdai nevén: divíz) után állt a kis r betű, hanem nagyköötőjel (nyomdai nevén: mínusz) után, érthetetlen, mire alapul ez a közlés, ugyanis aki csak egy kicsit is ismeri Gábor Andor jellegzetes stílusát és még inkább verselését, első olvasásra fel kell hogy ismerje őt az -r. jel mögött. Már *A Nap* – könyvtárakban fellelhető – első példányában egy hosszú vers olvasható *A százesztendő's jövendőmondó* címmel, amely a népi kalendáriumok „százesztendő's jövendőmondói”-nak jellegzetes klapanciáit és rímeit utánzó, egyszersmind parodizáló módon „jósol” az 1905-ös esztendőre²⁰, s ebben ilyen sorokat olvashatunk:

Viharokkal tele lesz majd januárunk,
Egész az orrunkig választásban járunk
És hogy a kormánypart túlsúlyát megóvja,
Dolgozik majd a pénz s a csendőr golyója.
Tisza István büszkén jön megint a Házba,
Míg az egész ország dül-fül forró lázba
S mire a február hó a végére ér el,
Új elnököt s száz új darabantot bérel.²¹

Feltehető, hogy sok (sőt: sok száz) olyan kis, többnyire négysoros bökvers, amelyeket *A Nap*nál a cikkek közé – talán helykitöltésül is – betoldottak, Gábor Andor tollából származik, de ezeket még betűjellel sem látta el (és mások sem). Pásztor Árpád, az első magyar világljáró riporter ugyan szintén írt verseket, olykor politikai bökverseket is, de ezeket P. betűvel jelölte.

Annak, hogy Gábor Andor kezdettől fogva 1918-ig *A Nap* munkatársa volt, más tanúja is van: például Lázár Miklós, aki a felszabadulás után hazatérő Gábor Andort köszöntő cikkében²² felelevenítette, hogy:

Egy szerkesztőségben egy füstös udvari szobában kezdtük pályánkat, az egyetlen íróasztal egyik sarkában Gábor Andor írta kis gyöngybetűivel, Kohinoor-plajbásszal kénsavként maró, bravúrosan összecsendülő rímeit, polihisztort ámulatba ejtő társadalmi, szociológiai és politikai gloszszáit, mindezt hunyorogva a pápaszem alatt, szélsébséggel, egyetlen törlés és javítás nélkül, szenttelenül, fölényesen biztosan, mint egy trapézművész. . .

Nagy Endre, a magyar kabaré egyik megteremtője is azt írta, éspedig 1907-re, kabaréja megnyitójára vonatkozóan: „Gábor Andor filozopter volt és *A Nap* munkatársa.”²³ A néhai Frank László, a később kalandos életű (a II. világháború alatt

¹⁹ GULYÁS Pál: *Magyar írói álnév lexikon*. Akadémiai Kiadó. Bp. 1978. (2., változatlan kiadás.) 28. és 363.

²⁰ *A Nap* 1905. I. 1. 9.

²¹ Félreértések elkerülésére: a darabant itt a parlamenti őrség tagjaira utal, nem az előző évben alapított darabont-testőrségre (olykor ezt is írták darabantnak), illetve annak kapitányára, a majdani miniszterelnökre, báró Fejérváry Géza tábornagyra, akiről később részletesen lesz szó.

²² LÁZÁR Miklós: *Isten hozott!* = *A Reggel* 1945. IV. 30.

²³ NAGY Endre: *A kabaré regénye*. Nyugat Kiadás. [Bp. 1935.] 116. – Itt szükségesnek érzem megjegyezni, hogy Nagy Endre ezután hosszan, ellenségesen, rosszhiszeműen és ténybelileg is sok tévedéssel ír az akkor már emigráns kommunista Gábor Andorról. Ezért elismerésre méltó, hogy a könyv második

Sanghájba emigrált) újságíró és író egy visszaemlékezésében²⁴ megírta, hogy 1916 decemberében verseskötete jelent meg, és elvitte Gábor Andornak – *A Nap* szerkesztőségébe. A Budapesti Újságírók Egyesülete *Jubiláris Almanachja* 1918-ban *A Nap*ról szóló cikkében szintén e lap munkatársaként említette Gábor Andort.²⁵

Mindezt azért kellett itt ilyen részletességgel ismertetni és bizonyítani, mert a Gábor Andorról szóló irodalomban *A Nap* szinte említetlenül marad, holott – mint mindebből látható – ez volt Gábor Andor „harcállása”, ahonnan megszámlálhatatlan lap hasábjaira kibocsátotta nem csak novelláit, verseit, műfordításait, hanem cikkeit is. Egyébként *A Nap*ba is írt novellákat és verseket, s ezeket vagy teljes nevével, vagy kezdőbetűivel jelölte.

Ugyanakkor érdemes és érdekes megjegyezni, hogy Gábor Andor nem érezte jól magát ebben a szerkesztőségben, legalábbis utóbb így emlékezett vissza rá, és nincs okunk kétségbe vonni állítását, bár csodálkozhatunk rajta, hogy ebben az esetben jónévű és becsült hírlapíróként miért nem változtatott munkahelyet. De tény, hogy bécsi emigrációjában két cikkében is említi – Lendvai Istvánról, a „kurzus” egyik leghangosabb publicistájáról²⁶ szólva –, ilyenképpen: „Lendvai István kollégám, akivel együtt destruáltunk *A Nap* redakciójában, ahol ő jól érezte magát, noha ez rólam nem lehet elmondani”, illetve így: „Lendvai István, akit én még Lehner korából ismerek *A Nap* redakciójából, ahol velem együtt kuliskodott”.²⁷

VI.

Alig kezdte meg munkáját Gábor Andor *A Nap* szerkesztőségében, kibontakozott a dualista rendszer talán legnagyobb, leghosszabb és legbonyolultabb válsága: az 1905. január utolsó hetében tartott választáson a kormánypárt alulmaradt az ellenzékkel, és különösen annak fő erejével, az úgynevezett egyesült ellenzékkel szemben, amelyet „a koalíció”-nak is neveztek. A koalíció hallatlanul vegyes összetételű volt: helyet kaptak benne a klerikális, antiszemita Néppárttól Vázsonyi Vilmos Demokrata Pártjáig (amely utóbbinak szavazói jórészt a terézvárosi, VI. kerületi zsidó kispolgárság soraiból kerültek ki) a legkülönfélébb politikai alakulatok. Mivel pedig úgy látszik, általános jelenség, hogy forradalmak vagy nagy politikai változások alkalmával a szereplők valamilyen korábbi, a magukéhoz hasonlóknak tekin-

kiadásából (*Egy város regénye. – A kabaré regénye.* Magvető Könyvkiadó. Bp. 1958.) Nagy Endre lánya, Cs. Szabó Lászlóné kihagyta – vagy (de mindenestre az ő hozzájárulásával) kihagyták – ezt a részt (az 1. kiadás 116–118. oldalainak szövegét), bár erre a kihagyásra valamiképp utalni kellett volna.

²⁴ FRANK László: *Emlékezés Gábor Andorra.* = A Könyvtáros. 1958. 4. 275.

²⁵ KACZÉR Illés cikkében, a kötet 14. lapján.

²⁶ A sors iróniája, hogy Lendvai később szembefordult az ellenforradalom kiteljesedett formájával és náciellenes lett: a harmincas évek végén Nomád álnéven írogatott a *Magyar Nemzet*be, amiért a német megszállás után elhurcolták. Bár – szemben a *Magyar Életrajzi Lexikon* állításával – túlélte a deportálást, nem sokkal – néhány hónappal, legfeljebb két évvel – a felszabadulás után meghalt. L. M. PÁSZTOR József: *Mikor halt meg Lendvai István?* = Magyar Nemzet 1988. aug. 27. 14.

²⁷ *Bécsi levelek.* Athenaeum Könyvkiadó. Bp. é.n. (1950.) 225. Ez és az előzőekben idézett két cikk (címük: *Válasz egy kérdésre, ill.: Pista, mit csináltál?*) Gábor Andor *Halottak arcai* című, Bécsben 1922-ben kiadott kötetében is megjelent.

tett forradalom alakjainak mezét, pózait, sokszor neveit is veszik föl, a koalíció is így tett, csak hogy 1848-ra emlékezniök kínos lett volna, hiszen '67, a kiegyezés alapján álltak, ezért a koalíció élén a kuruc korra utaló „vezérő bizottság” állt. E vezérkar „többsége jobboldali, konzervatív, nacionalista” volt — értékeli legújabb történetkutatásunk²⁸ —, és támogatói a felkorbácsolt sovinizmustól megszédített tömegek mellett elsősorban „konzervatív álhazafiak”²⁹ voltak. Ezzel egyidejűleg tört ki Oroszországban a forradalom, amely valóságos olaj volt az előző években amúgy is megélénkült munkásmozgalmi harcok tüze. A pétervári „véres vasárnap” (amikor a Gapon pópa vezetésével, a cár képei és egyházi zászlók alatt felvonuló tömegbe belelőttek) óriási visszhangot váltott ki Magyarországon.

Ferenc József császár és király azonban nem volt hajlandó a parlamenti arányoknak megfelelően megbízni kormányalakítással a koalíciót, illetve az ellenzék nem vállalkozott kormányalakításra katonai követeléseinek (elsősorban a magyar vezényszónak) a teljesítése nélkül. Többhónapos huzavona után a király június közepén parlamenti többség nélküli, pontosabban parlamenten kívüli kormányt nevezett ki, amelynek élére báró Fejérváry Géza tábornakszernagyot nevezte ki. Az ezután következő majdnem egy évig tartó válságot a magyar történetkutatás részletesen elemezte, így itt már csak ezért sem szükséges részletekbe bocsátkozni, bizonyos tényeket azonban fel kell eleveníteni, hogy megérthessük Gábor Andor ezidőbeni helyzetét, munkáját és magatartását.

Báró Fejérváry Géza hivatásos katonatiszt volt, aki 1859-ben a Mária Terézia lovagrend lovagja lett, ami azt bizonyítja, hogy nagyon jó katona lehetett, mert ezt az 1753-ban alapított rendet hivatásos tisztek (és *csak* „félíg önkéntes, szerencsésen végrehajtott” harci cselekményekért) kaphatták meg (egy anekdota szerint olyan akcióért, amelyért, ha nem sikerült, hadbírótság elé állították a tisztet). E kitüntetés alapján 1862-ben báró lett, 1865 és 1868 között Ferenc József szárnysegédje volt, majd 1872 és 1884 között négy egymást követő kormányban honvédelmi államtitkár, a negyedikben (Tisza Kálmánéban) honvédelmi miniszter is, és ezt a tisztet csaknem 19 éven át, öt egymást követő kormányban megtartotta, 1903 nyaráig. Az itt tárgyalt események idején már 72 éves volt, és az előző év őszén létrehozott, a király magyarországi tartózkodása idején őrszolgálatot teljesítő, úgynevezett darabont testőrség kapitánya³⁰, ami dekoratív, de hatalom nélküli tisztségnek ígérkezett. (Kormányát ezért nevezték ellenfelei csúfolódva darabont-kormánynak.)

Az idős ember nem szívesen, de mint engedelmességhez szokott katona, vállalta a kínos miniszterelnöki feladatot. A koalíció az alkotmány megsértését és a valóságos nemzeti sérelmeket mértéktelenül felnagyítva, a sovinizmust elképesztő mértékben felkorbácsolva kezdte meg harcát a hatalomért. A parlamenten kívüli kormányt „hazaáruló”-nak bélyegezték, a koalíció „nemzeti ellenállást” szervezett, megtagadták az adó fizetését és az újoncozást, sok helyen még az egyszerűen — kenyérgeregeti okból — helyükön maradt köztisztviselőket is megbélyegezték, a kormány által kinevezett új főispánok beiktatását megtagadták, de az is előfordult, hogy — az év

²⁸ *Magyarország története tíz kötetben. 7/1.* (Főszerk.: HANÁK Péter.) Akadémiai Kiadó. Bp. 1978. 579.

²⁹ Uo. 585.

³⁰ L.: *Magyar Nemzet* 1904. X. 19. 2–3.

végén Debrecenben – az új főispánt a vasútállomáson egy halottaskocsira dobták, és így ütlegek, szitkok, gúnyolódás közepette „vonult be” a megyeházára.

Ezzel szemben a radikális értelmiség egy jelentős és kiváló része a koalícióval szemben a „darabont” kormány mellé állt: Vészi József, a *Budapesti Napló* szabadkőműves, liberális főszerkesztője lett a kormány sajtófőnöke, Ady Endre is dolgozott a sajtóirodának, Nagy Lajos szolgabíróságot vállalt, amikor pedig a „darabont” kormány belügyminisztere nyáron meghirdette az általános választójogot, a Szociáldemokrata Párt is melléállt. Ady „és ezzel nem állt radikális kortársai között egyedül – a II. József-i dráma felújítását látta”³¹ ebben az összecsapásban: a hazafiság, a kuruckodás mögé rejtőző önző osztályérdek harcát a – viszonylagos – haladás ellen.

Hol állt ebben a válságban *A Nap*, és hol állt Gábor Andor?

A Nap teljes mellszélességgel a koalíció mellett állt és mai – azóta sok mindent látott – szemnek is elképesztő szenvedélyességgel és főleg durvasággal támadta, pocskondiázta a „darabont” kormányt és a darabontokat, le az utolsó vidéki árvaszéki ülnökig. Ízelítőül íme néhány mondat és cikkcím *A Nap*-ból ebből a korszakból: „Mit akartok csinálni ebből a szép, áldott országból, ti rosszlelkű, ti szívtelen tanácsadók? Mit akartok csinálni? Börtönt? Siralomházat? Temetőt?” – írta egy vezércikk.³² Vagy egy másik részlet: „Ez a vénasszony-kormány, amely mint valami fogatlan és rossz szagú takarítóné jött ide az országba partvissal és tömérdek mennyiségű ronggyal, hogy rendet csináljon, megint felesel.”³³

Egy pár cikkcím: „Ki hazudik? Darabonték szemétdombja a rózsahegy komédia.” „Kátyúban a kormány. Rotschild segíts! Százmillió kölcsön. Ki kapja a províziót?” Egy vezércikk címe: „Rendőrállam – zsandáruralom.”

Ezek után aligha csodálkozhatunk, hogy *A Napot* sokszor elkobozták – Braun Sándor közlése szerint (búcsúlevél Ábrányi Emilhez, *A Nap* 1907. febr. 1.) huszonnégyszer – , a mai olvasó inkább azon csodálkozik, hogy nem többször, hiszen például szokása volt, hogy a „Gott erhalté”-t, az osztrák császárhimnusz „hóhéronótá”-nak nevezze. Márpedig minden politikától független az a császár, akinek életéért a Haydn zenéjére írott vers Istenhez fohászkodik, egyben törvényesen megkoronázott magyar király is volt, tehát ezt egy ügyész bizvást felségsértésnek is minősíthette volna.

Ez volt tehát *A Nap* magatartása „a koalíciós nemzeti ellenállás” területén, amelyet Pogány József, a szociáldemokraták egyik legképzettebb publicistája „a 48-as forradalom paródiájá”-nak nevezett.³⁴

Gábor Andor viszont egy pillanatig sem asszisztált ehhez: taktikája az volt, hogy másról beszélt. Írt a kisembereket állandó labbéremeléssel megnyomorító háztulajdonosokról³⁵, Montignoso Lujza hercegnő akkor nagy port felvert botrányáról³⁶, a

³¹ *Magyarország története tíz kötetben. 7/1. 585–586.*

³² *A Nap* 1906. III. 3. 1.

³³ *A Nap* 1906. III. 20., a „Krónika” rovatból.

³⁴ POGÁNY József: *Kristóffy*. In: *Harcok emberei*. Népszava. Bp. 1911. 128.

³⁵ –r.; *Stájerolás*. = *A Nap* 1905. II. 10. 6.

³⁶ G. A.: *Juci Firenzében*. = *A Nap* 1905. II. 12. 5.

Népszínház átalakításáról³⁷, a Magyar Tudományos Akadémián dúló harcokról³⁸, csúfolódott azon, hogy minden bizalmas hír kiszivárog³⁹, a sablonos és hazug újságtudósításokon⁴⁰, a német császár nagyzolásán⁴¹, a lóversenyeken dúló csalásokon⁴², javasolta a Budapesti Hitelezők Védőegyesületével szemben a Magyar Adósok Védő Egyesületének létrehozását⁴³, bökverset írt a Braun Márkus amerikai kivándorlási szakértő elleni rendőri atrocitásokról⁴⁴, sőt, még azt is meg tudta tenni, hogy gúnyos verses jelenetet írjon a Szabadelvű Pártról, s a jelenet végén a „kar” ezt éneкли: „Oh nagy ég, oh nagy ég, / Hol van a húsfazék?”⁴⁵ Tollhegyre vette a színházi szabadjegyek kérdését⁴⁶ csakúgy, mint azt, hogy Pesten annyi kongresszust tartottak, hogy egy ügyes pesti ember közülük keveredve jobbnál jobb reggelikhez, ebédkekhez és vacsorákhoz juthatott.⁴⁷ Bökverek tucatját írta (és egy csomó aláíratlanban is az ő tollát ismerhetjük fel), amelyeknek megvolt az a figyelemreméltó jellegzetességük is, hogy szinte kivétel nélkül a lapnak ugyanabban a számában jelentek meg, amelyekben az a riport, hír, interjú volt, amelyhez kapcsolódtak, tehát ezeket villámgyorsan írta, ennek ellenére mindegyikben legalább egy frappáns ötlet, szatirikus vágás, meghökkentő rím vágta mellbe az olvasót. Különösen szívesen foglalkozott az akkor kibontakozó oroszországi forradalommal; leleplezte a cári rendszer reakciós, egyebek között antiszemita, korrupt voltát.⁴⁸

Elvétve akad egy-két írása, amely a Fejérváry-kormány ellen irányul⁴⁹, de ilyen alig van, és ezekben valahogy nem érezzük azt az erőt és szenvedélyt, mint a többiekben. De mindennél jobban bizonyítja Gábor Andor e korszakbeli nézeteit, ha az *Egyenlőség*ben megjelent cikkeit olvassuk. Ezekben azt írhatta, amit gondolt, hiszen csak akkor és arról írt, amikor és amit érzett; nem volt – mint *A Napnál* – belső munkatársként kötelessége írni.

37 –r.: *Ki hová megy?* = A Nap 1905. II. 26. 5.

38 –r.: *Akadémikusok harca.* = A Nap 1905. III. 2. 7.

39 –r.: *A kis diszkrét.* = A Nap 1905. III. 9. 7.

40 –r.: *A helyzet kis tükre.* = A Nap 1905. III. 11. 7.

41 –r.: *A német császár és a tízparancsolat.* = A Nap 1905. III. 14. 7. és –r.: *A szerény Vilmos császár.* = A Nap 1905. IV. 20. 5.

42 –r.: *Állatmese.* = A Nap 1905. IV. 4. 5.

43 –r.: *M. A. V.E.* = A Nap 1905. IV. 21. 7.

44 –r.: *Braun levele.* = A Nap 1905. V. 14. 7.

45 –r.: *A szabadelvűek.* = A Nap 1905. VIII. 11. 7.

46 –r.: *Színházi szabadjegy.* = A Nap 1905. IX. 2. 6.

47 –r.: *Egy pesti.* = A Nap 1905. X. 3. 8.

48 –r.: *A nagyherceg remeg* = A Nap 1905. II. 24. 7.; –r.: *Számok* = A Nap 1905. IV. 5. 5.; –r.: *Orosz konyhaedények.* = A Nap 1905. VIII. 26. 7.; –r.: *Végre csend van.* = A Nap 1906. I. 31. 7.

49 –r.: *A politikai kikiáltó.* = A Nap 1905. VI. 16. 8.; –r.: *A [ide egy kétféjű sas volt rajzolva] toborzó.* = A Nap 1905. VII. 15. 6.

VII.

A nagy politikai válság közepén, 1905. május 16-án indult meg *A Polgár* című napilap, amelynek címlapján, a lapcím alatt ott állt, félreérthetetlenül jelezve a lap politikai irányát: főszerkesztő: dr. Vázsonyi Vilmos. Gábor Andor hamarosan feltűnt e lap hasábjain: először mint író⁵⁰, de ezzel szinte párhuzamosan, különféle álnevek alatt publicistaként is (sőt, többféle, addig nem ismert „szerepkör”-ben, pl. kritikusként). Első cikke azonban egy éles hangú írás volt, amely azt a hírt tűzte tollhegyre, hogy a trónörökös nő (így!) „legutóbbi lourdes-i búcsújárásáról visszatérvén, az ottani csodatevő vízből két palacknyit hozott és azt a beneschauai kórháznak adományozta, hogy a betegeket gyógyítsák vele.” A cikk – alcíme szerint – „levél a trónörökös nőhöz”, és az író, aki természetesen nem hisz a lourdes-i csodaforrásban, arra mutat rá, hogy a trónörökös nőnek inkább millióiból, palotáiból, birtokaiból kellene a sínylődőknek adnia. De másfél liter víz, amiért nyilván még vasútyjegyet sem kellett fizetnie?!... „Fenséges asszony! – fejeződik be a cikk. – Kérjük, hagyja hát békességben átvonulni a beneschauai szegényeket a mennyek országába. Meghalnak azok lourdes-i víz nélkül is, hiszen csak élni nehéz, elpusztulni olyan könnyű!”⁵¹

Ettől fogva *A Polgár* hasábjain az év végéig (hat novella mellett) 26 cikke jelent meg. Ezek jórésze publicisztika, hazai és külföldi kérdésekről, például arról, hogy Németországban be akarják sorozni katonának a nőket⁵², hogy mit írnak az angol lapok a magyarországi politikai válságról⁵³, hogy a fellázadt Potemkin orosz hajó matrózai hazavágyanak⁵⁴, szerb lapszerkesztők fegyveres inzultusba torkolló nézeteltéréseiről⁵⁵, a japán diplomata, Komura báró elleni haragról, aki a japán–orosz háborút lezáró békében uralkodója utasítására nagylelkű volt, s ezt a háborúban gyűlölködésre tanított nép nem érti⁵⁶, egy bécsi különös táncprodukcióról⁵⁷, arról, hogy a szász király egyszerűen beült egy kávéházba⁵⁸, hogy Franciaországban a kongregációk kiűzése nyomán a parókkészítők (de – a kongregációk ijesztgetése ellenére – csak ők) válságba jutottak, mert nincs elég póthaj, amit ugyanis addig, mint most kiderült, a zárdába lépő nők fejéről lenyírt haj szolgáltatott⁵⁹, vagyis pillantása – nyilván külföldi lapok olvasása révén – bejárta a világot, ugyanakkor odafigyelt a hazai „hétköznapi” gondokra is: hogy miért nincs a MÁV gyorsvonatainak harmadik

50 GÁBOR ANDOR: *A fej*. Novella = *A Polgár* 1905. VIII. 17. 1.

51 GÁBOR DIÁK: *Két üveg szentelt víz*. = *A Polgár* 1905. VIII. 19. 7.

52 BOR.: *Besorozni a nőket!* = *A Polgár* 1905. IX. 21. 7.

53 BOR.: *Angol lapok*. = *A Polgár* 1905. IX. 27. 6.

54 BOR.: *Haza! Haza!* = *A Polgár* 1905. X. 1. 6.

55 BOR.: *Tragédia és jegyzőkönyv*. = *A Polgár* 1905. X. 14. 4.

56 BOR.: *Szegény Komura!* = *A Polgár* 1905. X. 18. 4.

57 BOR.: *Az eltáncolt ima*. = *A Polgár* 1905. X. 4. 9.

58 BOR.: *Király a kávéházban*. = *A Polgár* 1905. X. 25. 3.

59 BOR.: *Női haj és kongregációk*. = *A Polgár* 1905. XI. 4. 5.

osztály⁶⁰, hogy a hús-drágaságon a főváros vezetői sután és sikertelenül próbáltak segíteni⁶¹, és így tovább.

Ugyanakkor bemutatkozott mint színikritikus is: írt Csiky Gergely népszerű *A nagymama* című színművének új címszereplőjéről, az ebbe a szerepkörbe belépett Rákosi Szidiről⁶², Mme Réjane-nak, a híres francia színművésznőnek a budapesti vendégszerepléséről⁶³, Molnár Ferenc *A doktor úr* című vígjátéka reprízéről⁶⁴, a *Bohémszerelem* című operett bemutatójáról a Magyar Színházban⁶⁵; bizonyos Ferenczy Ferenc *A nagy érzés* című, a Nemzeti Színházban bemutatott ötfelvonásos színművéről („frakkos szalonfi szorgalmas tákolmánya, nyafka csevegése, kierőszakolt elmélkedései”)⁶⁶; beszámolt a kor nagy sztárjának, Fedák Sárinak Beöthy László színingazgató elleni harcáról⁶⁷, és még sok mindenről. Témáit úgy választotta meg, hogy ne kelljen a koalícióhoz tartozó Vázsonyi politikáját támogatni, bár egyik írása⁵³ úgy is értelmezhető, mintha a koalíciót támadó – mert már régebben megvásárolt – angol sajtót bírálná, s írt egy akkor beiktatott – vagyis „darabont” – főispánt gúnyoló verset is⁶⁸, de többnyire sikerült megőriznie függetlenségét. Rövid publicisztikai írásai általában a Hírek rovat élén jelennek meg (ezt a műfajt hívták „hírfej”-nek) Bor. jelzéssel; teljes nevét – tárcanovelláin kívül – mindössze egyetlen cikk fölött olvashatjuk *A Polgár*ban 1905-ben: ez is irodalmi, Abonyi Lajosról írt, művei összkiadása alkalmából.⁶⁹

E szapora *A Polgár*-beli működése semmit sem változtatott azon, hogy írta gloszáit és – részben aláíratlan – bökverseit *A Napba* és cikkeit az *Egyenlőség*be. Egyetlen apró jel mutatja, hogy azért *A Polgár*hoz a gyakori, de mégis csupán alkalmi külső munkatársénál szorosabb kapcsolat fűzte: a lap naptárában, amelyet előfizetőinek ajándékba ígért⁷⁰, Gábor Andor is szerepelt egy novellával. (Igaz, a hirdetés szerint ebben a naptárban más olyan íróktól is közöltek írást, akik nem tartoztak *A Polgár*hoz, legalábbis nem voltak a szerkesztőség tagjai.)

Mesterséges cezúrának tűnhet, de talán mégsem fölösleges megállni és egy kis szám szerinti mérleget csinálni 1905 végénél, az első olyan év végénél, amelyben Gábor Andor már teljes egészében – mind az év időtartamát, mind foglalkozását tekintve egészében – újságíró volt. Ha jól számoltam, verse alig kettő jelent meg, versfordítása is mindössze öt alkalommal (nyolc vers), novellája tíz, de cikkeinek és publicisztikáinak számítható más (verses) írásainak száma *A Napban* 74, az *Egyenlőségben* 30, *A Polgár*ban 26, vagyis összesen 130, tehát ebben az évben majdnem

60 BOR.: *Harmadosztály a gyorsvonaton.* = *A Polgár* 1905. IX. 22. 5–6.

61 BOR.: *A főváros mézsárszékei.* = *A Polgár* 1905. X. 8. 5–6.

62 BOR.: *Új Nagymama.* = *A Polgár* 1905. IX. 9. 4.

63 BOR.: *Réjane a Vigszínházban.* = *A Polgár* 1905. XI. 19. 7.

64 BOR.: *A doktor úr.* = *A Polgár* 1905. X. 15. 7.

65 BOR.: *Bohémszerelem.* = *A Polgár* 1905. XII. 2. 6–7.

66 BOR.: *A nagy érzés.* = *A Polgár* 1905. XII. 3. 8.

67 BOR.: *Fedák Beöthy ellen.* = *A Polgár* 1905. XII. 28. 7–8.

68 BOR.: *Az új főispán nótája.* = *A Polgár* 1905. XI. 5. 7.

69 GÁBOR ANDOR: *Abonyi Lajos.* = *A Polgár* 1905. XI. 22. 1–2.

70 „*A Polgár*” Naptára. *Ajándék előfizetőinknek.* = *A Polgár* 1905. XII. 18. 3.

minden második napra esik egy publikációja. Ez mennyiségileg is tekintélyes teljesítmény, és bár persze nem minden írása egyforma színvonalú és jelentőségű, egész sor olyan cikk és glossza került ki a tollából, amelyek már szinte előrevetítik a *Bécsi levelek* publicistáját: vitázó kedve, metsző logikája, erőteljes szatirikus vénája elképesztő, ha meggondoljuk, hogy alig múlt 21 éves.

Feltűnő, hogy 1905 vége felé és 1906 első felében sokkal gyakrabban jelentek meg írásai *A Polgárban*, mint *A Napban*, bár ez utóbbiba sem szűnt meg írni. Ennek alapján fenntartással bár, de föltételezhetjük, hogy ebben az időpontban, illetve időszakban Gábor Andor talán rövid ideig *A Polgárnál* volt belső munkatárs és *A Napnál* külső, ami az akkori sajtóviszonyok mellett zavartalanul megoldható volt. A tőle megjelent publicisztikai írások száma különös képet mutat: 1906-ban *A Polgárban* 31 jelent meg, jöllehet augusztustól többé nem írt oda, viszont augusztus és az év vége között négy novellája jelent meg *A Polgárban* (a karácsonyi számban is egy), és öt verse, sőt, a lap 1906-os ajándék-évkönyvében is szerepelt egy verssel. *A Napban* viszont ebben az évben csak 22 publicisztikai írását találjuk, ideszámítva politikai szatirikus verseit is. Feltűnő *A Napnál* folytatott működésében az is, hogy 1906 első hónapjaiban, amikor a „darabont” kormány és a „koalíció” harca a végső-kig kiéleződött, ami a sajtó hangjában is érezhető volt, Gábor Andortól egyetlen sor jelölt írás sincs *A Napban*. A lap hangja ebben az időben olyan volt, hogy a kormány ügynevezett éjszakai ügyészei, vagyis akik a lapokat (a délután megjelenő *A Nap* esetében természetesen nem éjjel) a terjesztés megkezdése előtt elolvasták, esetleg elrendelték elkobzását (nem cenzúrázták, vagyis nem hagyták ki egyes cikkeket: egyszerűen megtiltották a már kinyomtatott lap forgalomba hozatalát, amivel jelentős anyagi kárt is okoztak a lapnak, hiszen elmaradt mind az eladásból, mind a hirdetésekéből származó bevétel.) *A Napot* ebben az időszakban kobozták el az egész válságidőszakban a legtöbbször.

Időben kissé előreszaladva érdemes itt elmondani, hogy amikor a „koalíció” a hatalom iránti vágyakozásában már kellőképp „megpuhult” és szinte minden követelésének feladása után — nem kis meglepetésre — Wekerle Sándorral (Magyarország első polgári születésű — de egyszer már volt — felelős miniszterelnökével) az élén kormányt alakíthatott, *A Nap* ezzel a kormánnyal szemben is ellenzéki maradt, többek között azért, mert nem tudott beletörődni abba, hogy a kormányalakítást megelőző ügynevezett áprilisi paktumban benne volt, hogy a Fejérváry-kormány uralma alatti ténykedéséért senkit nem lehet felelősségre vonni: *A Nap* vért akart inni. Jellemző, hogy pályázatot hirdetett a „darabontok”-ra még megbélyegzőbb szó kitalálására⁷¹.

De miről írt Gábor Andor a válság utolsó szakaszában, 1906 első hónapjaiban *A Polgárba*? A témák akárcsak futólagos, részleges áttekintése is azt mutatja, hogy a felszínen folyó őrjöngő politikai csatározástól távol tartotta magát és a hétköznapi életből merítette témáit. Mindjárt újév után egy „örökzöld” témáról írt kis párbeszédés szatirikus rajtot: arról, hogy ismerős-ismeretlen, fű és fa jön boldog új évet kívánni, ami természetesen azzal jár, hogy borralalót kap; „én egy kétszázkoronás kishivatalnok vagyok, egy nulla, egy senki, egy salak és én száztizenkét koronát elbu-

⁷¹ *A Nap* 1906. VIII. 17. 5.

ékoztam” — örjöngi a férj, és a következő belépőt a „földre sújtja, tébolytáncot lejt a hasán és énekel”, holott az, szerencsétlen, nem „buékozni” jött, hanem a kalaptisztító számláját hozta.⁷² Egy másik — mint legtöbbször: a Hírek rovat élén megjelenő — glosszája a protekciózást ostorozta, ismertetve, hogy Franciaországban a belügyminiszterhez 9600 protezsáló levél érkezett, és szellemes paradoxonnal azt mondja: éppen ez a protekciózás halála, mert ha hat levél jön, azt még elolvassák — de 9600-at? Így a protekció önmagát semmisíti meg. „Reménykedhetünk: a dolog olyan szépen fejlődik, hogy néhány esztendő leforgása alatt mi is ott tarthatunk, ahol ma a boldog Franciaország: annyi lesz a protekció, hogy nem lesz protekció.”⁷³

További témái ebben az időszakban *A Polgárban*: a párbajmánia, amely Németországból indult útjára („Németországból új ötödik parancsolatot hoz el a táviró: — Ölj! Fogj kardot, mondotta Einem, a német hadügyminiszter, s ha katonatiszt vagy, dönts ki a belét, szúrd át a szívet, hasítsd ketté az apját annak, aki szóval vagy tettel megsértett. Persze, nem szó szerint így mondta a német hadügyminiszter, de végre is ez a szónak az értelme.”⁷⁴); a gyermekek védelme (Duncan Izidóra — így írta! — Berlinben felléptetett gyermekeit nem erkölcsileg kell védeni, mint tette a rendőrség hiányos ruháik miatt, hanem a betanulás gyötrelmeitől: a gyermekeknek semmi helyük a színpadon⁷⁵), az iskolai osztályozás ellen többször is szót emelt, mert amiatt nem egy gyermek követett el öngyilkosságot⁷⁶, a tisztí kaució kérdését is élesen támadta, egy fiatal pár öngyilkossága kapcsán: a leánynak nem volt pénze, hogy letegye a kauciót, és Gábor Andor pár sorban kimutatta az egész dolog értelmetlen és embertelen voltát: „Miért járna kaució a katonatisztnek? Hisz a világ legkenyerelembere, mihelyt a tarka mondurt leveti magáról. Hisz még harmincforintos írnoknak sem szívesen veszik legtöbbször, hogyha a ragyogó és szűkkörű tétlenségből kicsöppennek.”⁷⁷ Kissé meglepő egyik írása, amelyben elismerően szól Vilmos német császárról, aki ugyanis — és ez meg az ő részéről meglepő — intézkedett, hogy oldják fel a tilalmat egy, a franciák által kiadott, őt kifigurázó karikatúragyűjtemény terjesztéséről.⁷⁸ Természetesen megemlékezett a hozzá lelkileg oly közel álló Heinéről, halála ötvenedik évfordulója alkalmából⁷⁹. Amikor a külföldön elhunyt és eltemetett festőművész, Zichy Mihály hamvainak hazaszállítására mozgalom indult, Gábor Andor nem mulasztotta el az alkalmat, hogy rámutasson: csak haláluk után törődünk kiválóságainkkal, elüldözzük őket, de akkor meg azt kívánjuk tőlük, hogy „szívük jobbik fele a mienk legyen”, ha pedig hazatérnek, kezdődik előlről az egész: „Ne a holtakra pazaroljuk lelkünk melegét, hanem az élőkre.”⁸⁰ Szinte ezt

⁷² BOR.: *Újév után.* = A Polgár 1906. I. 3. 8.

⁷³ BOR.: *A protekció halála.* = A Polgár 1906. I. 8. 3.

⁷⁴ BOR.: *Muszáj párbajozni!* = A Polgár 1906. I. 17. 5.

⁷⁵ BOR.: *Gyermekek a színpadon.* = A Polgár 1906. I. 15. 5.

⁷⁶ BOR.: *Az osztályozás ellen.* = A Polgár 1906. I. 20. 5.; BOR.: *A bizonyítvány miatt.* = A Polgár 1906.

II. 3. 3.

⁷⁷ BOR.: *A kaució.* = A Polgár 1906. I. 30. 5.

⁷⁸ BOR.: *Vilmos császár nem haragszik.* A Polgár 1906. II. 16.

⁷⁹ GÁBOR ANDOR: *Heine.* = A Polgár 1906. II. 17.

⁸⁰ BOR.: *A hamvak.* = A Polgár 1906. III. 7.

folytatja annak a hírnek a kapcsán, hogy Németországnak nem sikerült megegyeznie Ausztria–Magyarországgal és Olaszországgal a madarak védelmét célzó törvényről. „Valóban: nevelés ez az egész madár- és állatvédelmi história. [. . .] A sok állatvédelmi egyesület és egyéb [így] ilyen cifraság helyett minden utca sarkára, minden mező, tér, ugar szegélyére ezt a táblát kellene kiszögelni: Ne bánts az embert!”⁸¹

Ez után a cikk után hosszú ideig nem látjuk Gábor Andor jeleit *A Polgárban*. (Nem valószínű, hogy ez összefüggésben lett volna egy a lap életében bekövetkezett, de jelentős eseménnyel, mindenesetre tény, hogy időben nagyon közel estek egymáshoz. *A Polgár* 1906. május 3-iki számában Vázsonyi Vilmos nyilatkozatban közölte, hogy a lap kiadótulajdonosával „kiegyenlíthetetlen politikai nézeteltérései” vannak, és emiatt „kénytelen e laptól megválni”.) Augusztusban – ezúttal minden gúny nélkül – Orth Jánosról írt (e név alá rejtőzött és bujdosott el egy osztrák főherceg), a szenzációhajhász sajtóval szemben a magánélet, sőt, ha úgy tetszik a halál jogát védi, legyen bár az illető akárki.⁸² Ezt követően a telefonról⁸³, a pesti házmesterekről⁸⁴, tankönyvbotrányokról⁸⁵ olvasunk *A Polgárban* immár aláíratlan, de árulkodó téma- és stílusmozzanatok alapján Gábor Andor szerzőségére valló cikkeket, és egy ugyancsak aláíratlan humoreszket, ismét Orth Jánosról, amely „két úr” aktuális beszélgetése és amelynek szinte minden sora Gábor Andorra vall: paradoxul „bebizonyítja”, hogy Orth János nincs is, nem is volt, nem is lesz: „Orth Jánost az újságírók találták ki és csak nyáron él. Most érti?” Mire a másik úr: „Értem. De azt is szeretném tudni, hogy mit csinál télen?”⁸⁶ Ettől fogva 1906-ban Gábor Andortól *A Polgárban* már kizárólag szépirodalmi alkotásokat találunk, ami azt mutatja, hogy nem „szakított” a lappal, s ha visszament is *A Naphoz*, a kapcsolat fennmaradt.

Egyébként – kronológiailag nem említettem a publicisztikai írások közül – számos színházi kritikát is írt Gábor Andor *A Polgárba*: Verő Györgynek a Népszínházban bemutatott *Leányka* c. népszínművéről (amely inkább Fedák Sári „installációja”, azaz alighanem e színházban való debütálása miatt szenzáció – írta, az akkor bálványozott „Zsazsát”, akit már máskor is megcsipkedett, többek között önképzés miatt, ironikusan kezelve), a vendégszereplő francia színészeletről, a Magyar Színházban bemutatott *Koldusgrófról*, azután Kada Eleknek, Kecskemét polgármesterének *Helyre-asszony* című népszínművéről, amelyben Blaha Lujza játszotta a főszerepet, Schönthan nevű német szerző (*A szabin nők elrablása* című, ma is játszott vígjáték szerzője) *Sherlock Holmes kalandjai* című darabjáról, egy francia operetről. Ezek általában rövid, inkább referáló és csak egy-két mondatban bíráló írások voltak, és csak azért említésre méltóak, mert már előre jelzik Gábor Andornak a színház felé fordulását.

⁸¹ BOR.: *Ne bánts az embert!* = *A Polgár* 1906. IV. 30. 4–5.

⁸² BOR.: *A lélek halottjai.* = *A Polgár* 1906. VIII. 17. 4–5.

⁸³ [Névtelen]: *A telefonról.* = *A Polgár* 1906. VIII. 18. 4.

⁸⁴ [Névtelen]: *A házmesterekről.* = *A Polgár* 1906. VIII. 20. 5.

⁸⁵ [Névtelen]: *Tankönyvbotrányok.* = *A Polgár* 1906. VIII. 20. 5.

⁸⁶ [Névtelen]: *Orth János él.* = *A Polgár* 1906. VIII. 30. 5.

VIII.

Térjünk vissza azonban Gábor Andornak *A Nap*nál végzett munkájára, 1906-ban. Mint említettem, az év elején, a politikai harc végtelen kieleződésének időszakában alig láttuk jelzett írásait, s ha mégis, akkor olyan témákról, mint a torpedókról írott gúnyvers⁸⁷, műkedvelőknek az Operában tartott próbájáról egy szatirikus karcolat (amely stílusában és témájában erősen emlékeztet Molnár Ferenc karcolataira és Ambrus Zoltán *Berzsenyi báró* sorozatára)⁸⁸, egy hasonló, de színházi tárgyú karcolata a „Minden jegy elkelt!” tábla hol kirakásáról, hol bevételéről egy fővárosi operettszínházban⁸⁹, tavasszal a választási szónoklatok sablonjait, közhelyeit csúfolta⁹⁰, gúnyolódott a Párizsba látogató angol király körüli túlzott biztonsági intézkedéseken⁹¹ (még az a kokott is titkosrendőr, akinél a király végül is kiköt), és bár akadt egy-két olyan írása, amelyben a Fejérváry-kormányon (illetve annak állás nélkül maradt egykori alkalmazottain) gúnyolódott⁹², illetve már lapja „48-as” szellemének megfelelően Wekerlét támadta, mert „kiegyezett”⁹³, témáit mégis inkább a hétköznapi életből merítette. Láthatóan változatlanul élénken érdekelték a közoktatás kérdései: írt egy öngyilkosságot megkísérelt kolozsvári egyetemi hallgató pótvizsgájáról⁹⁴, arról, hogy túl sok a különféle egyesületek kérésére elrendelt szünnap és a szülők azt szeretnék, ha a madárnap, fanap, békenap, bányásznapi, alkoholelles nap, nemzeti ünnep mellett volna egy nap – amikor tanulnak is a gyerekek⁹⁵. Külföldi témákkal is gyakran foglalkozott: tollhegyre tűzte (nem először) a német császár szereplési mániáját⁹⁶, majd Hakon norvég király megkoronázása alkalmából merész gúnyverseket írt⁹⁷: e szerint II. Oszkár svéd király (akinek birodalmából Norvégia akkor szakadt ki) ezt írta volna új kollégájának: „Csak egy országnak légy ura / Kettőn uralkodni fura. / Két ország kevesebb, mint egy. . . / Egyikből a király rendszerint kimegy.” És közvetlenül ez után: „Helyes a fenti vélemény, / De véleményt nem mondok én. Ferenc József.” Nem mulasztotta el az alkalmat, hogy az orosz cáron gúnyolódjék, aki ugyan rettegésben él⁹⁸, de azért ő „minden oroszok ura” . . .

87 –r.: *Torpedókról.* = A Nap 1906. I. 28. 4.

88 –r.: *A négy évszak.* = A Nap 1906. II. 7. 7.

89 –r.: *Tedd ki! Vedd be!* = A Nap 1906. II. 15. 6.

90 –r.: *Szemelvények.* = A Nap 1906. IV. 24. 5.

91 –r.: *Az angol király biztonsága.* = A Nap 1906. V. 12. 2.

92 –r.: *Utcai jelenet.* = A Nap 1906. V. 15. 2.

93 –r.: *Bökversek.* = A Nap 1906. V. 29. 5.

94 –r.: *Haury vizsgázik.* = A Nap 1906. VI. 1. 4.

95 –r.: *Ilyen nap, olyan nap. . .* = A Nap 1906. VI. 9. 5.

96 –r.: *Ó! Ó! Ó!* = A Nap 1906. VI. 8. 5.

97 –r.: *Emléksorok.* = A Nap 1906. VI. 24. 2.

98 –r.: *A cár.* = A Nap 1906. VII. 10. 8.

A hazai közélet korrupszájáról többször ír⁹⁹ ez idő tájt. Gúnyosan kommentálja az osztrák–szerb vámháború miatt Magyarországon bekövetkezett hús-drágaságot, sőt húshiányt¹⁰⁰, és az sem kerülte el a figyelmét, hogy az akkor tervezett harmadik egyetem helyének kijelölése körül micsoda nevetéses és felelőtlen ígérgetés folyt: minden képviselő a maga választókerületének ígérte az egyetemet, maga a miniszter, Apponyi Albert viszont – szerinte – azt dörmögi maga elé: „Úgyis Jászberényben lesz!” – vagyis ő sem országos szempontokban gondolkodik, hanem a – bár Gábor Andor nem ezt a kifejezést használja – parlamenti kreténizmus uralkodik.¹⁰¹

IX.

Az 1907-es év, amelyet Gábor Andor munkássága első korszaka határkövének tekintek – hogy miért, arról később szó lesz –, azzal a feltűnő jelenséggel kezdődik a késői olvasó számára, hogy *A Nap* hasábjain rendkívül megritkulnak az olyan írások, amelyek alatt Gábor Andor jele szerepel. Valószínű, hogy sokkal többet írt, de azokat nem írta alá – talán azért, mert kötelező feladatként oldotta meg őket, de nem volt rájuk büszke. Viszont *A Nap*ban szereplő és jelzett írásai között egyre több a humoros-szatirikus jellegű, legyen szó akár országos politikáról, akár a hétköznapi élet kis jelenségeiről. Az egyikben, amely arról szól, hogy a közös vezérkari szónok (sajtóhiba: főnök) magyarul tanul, ismét élvezhetjük nyelvi ötletességét¹⁰². Azt mutatja meg ugyanis, hogy „miképpen és hogyan tanul magyarul” Conrad von Hötendorf. „Mondj egy tömondatot? – Az osztrák emel. – Bővítsd ki ezt a tárggyal? – Az osztrák létszámot emel. – Tégy hozzá egy jelzőt? – Az osztrák katonai létszámot emel.” Azután: „Conrad szótárából. Ich glaube ihm nicht = Wekerle. – Niemals = magyar vezényszó. – Smarrn = Magyarország. – Chlopy = soha.” Végül néhány közmondás: „Nyújtózkodjál tovább, mint a költségvetés ér. Addig jár a korsó a kútra, míg mindent megszavaznak. Egy osztrák kér, tíz magyar miniszter ad.” Egy másik, immár verses satírája, amely alcíme szerint „operett”, egy bizonyos „nagy függetlenségi párt”-on gúnyolódik, amelynek tagjai végül mindenben megaluskznak, mindent megszavaznak.¹⁰³

A Nap, amely annak idején a „koalíció” szenvedélyes propagandistája volt, most csalódott bennük – és Gábor Andor is szívesen gúnyolta az uralomra jutott koalíciót, csak ő persze más világnézeti alapról (amint az az Egyenlőségbe írott cikkeiből válik világossá). *A Napot* ez nem érdekelte, és így Gábor Andor látszólag ugyanazt csinálva a maga céljait tudta szolgálni *A Nap*ban is. Ezt tette egy Fejérváry és Wekerle közötti párbeszéd alakjában is¹⁰⁴, de különös előszeretettel gúnyolta a klerikális néppártot. Formai ötletessége már érett humoristaként, sőt, ami ennél több, satiri-

⁹⁹ –r.: *Üdvözlök a polgármestert.* = *A Nap* 1906. VI. 21. 3.; –r.: *Herkules tizenharmadik munkája.* = *A Nap* 1906. VII. 11. 2.

¹⁰⁰ –r.: *Sztrájk a hús ellen.* = *A Nap* 1906. VIII. 2. 6.; –r.: *Államesék.* = *A Nap* 1906. VIII. 19. 4.

¹⁰¹ –r.: *Hol legyen a harmadik egyetem?* = *A Nap* 1906. XII. 16. 2.

¹⁰² –r.: *Conrad magyarul tanul.* = *A Nap* 1907. IV. 6. 2.

¹⁰³ –r.: *Pártértekezlet.* = *A Nap* 1907. IV. 28. 6. 2.

¹⁰⁴ –r.: *Politikai költőzkodés.* = *A Nap* 1907. V. 1. 5.

kusként mutatja őt. *Néppárti ábrák* című satírjában, amely – ironikus bevezetése szerint a Szent István társulatnál (a római katolikus egyház könyvkiadójánál!) ősszel kiadandó *Ábrázoló politika* c. műből részlet – rajzokba nyomtatott szöveg van, amelyet azután meg is magyaráz: „1. A néppárt fölfelé hatvanhetes, lefelé negyvennyolcas. 2. Pestnek pirosfehérvörös, Bécsnek feketesárga. [. . .] 4. Minden út Rómába vezet. 5. Érdekterület.” Ez utóbbi három, egymáson belül elhelyezkedő négyes: a legnagyobb felirata: „Pápaság”, ezen belül helyezkedik el az osztrák császárság, és csak ezen belül a magyar királyság.¹⁰⁵ Másnap már folytatja *Alkotmánypárti számtan* címmel, amelynek bevezetőjében előző napi satírjáról azt írja, hogy az egy hétkötetes mű részlete; a mostani tízkötetes *Politikai számtan* c. művéből volna részlet. Ebben, mint korábban a nyelvtannal, most a számtannal játszik¹⁰⁶ „1848 + 1867 = a mai többség. Wekerle + Kossuth + Andrássy = mindent megszavaznak” – áll az „összeadás” c. fejezetben, és így tovább, végig a négy alapműveleten. Máskor „körösétát” tesz a „k.u.k. temetőben” és a sírfeliratok formájában gúnyolódik a koalíció kormányán: „Magyar vezényszó. Nyugodjék békében” áll az egyik sírkövön. „Önálló vámterület. Emelte bánatos nemzetet” a másikon.¹⁰⁷ Néhány nap múlva még „pótsétát” is tesz és ilyen feliratokat „olvas le” a sírkövekről: „A kvóta. Emelte a Wekerle-kormány.” Vagy: „Újonclétszám. Emelte a Wekerle-kormány.”¹⁰⁸

Említésre méltó *A Napban* 1907-ben megjelent – ismétlem: feltűnően kis számú – Gábor Andor-cikk közül az, amelyen először jelenik meg a teljes neve – akkor, amikor már közel három éve belső munkatársa *A Napnak* –, ez viszont nem politikai, hanem irodalmi cikk; Kiss Józsefet, a kor népszerű, tipikusan magyar-zsidó költőjét, *A Hét* szerkesztő-kiadóját köszöntötte költői működésének negyvenedik évfordulója alkalmából. Az elismerés – mai irodalmi értékítéletünk szerint – túlzott volt, de hát az évfordulós ünnepi cikk nem „az igazság pillanata” (erre sokszor csak évtizedekkel egy-egy író halála után kerül sor), de a közízléssel és a többi egykori lap cikkeivel egybecsengett, amellet Gábor Andor nyilván némi személyes hálat is érzett Kiss József iránt, aki első műfordításait közölte lapjában. Hízelgésre, érdekkeresésre azonban semmi ok nincs gyanakodni: Gábor Andor ekkor már jó ideje nem írt *A Hétbe*, és csak évek múlva publikált ott újból.

Az 1907-es év vége felé viszont néhány olyan névtelen prózai írás jelent meg *A Napban*, amelyek – nemcsak elhelyezésük és tördelésük, hanem témájuk és stílusuk miatt is – feltehetően Gábor Andortól származtak: az egyik szerint „francia orvosok” vannak látogatóban Budapesten, akiket a főváros elképesztő bőkezűséggel vendégel meg –, majd az egyik elmondja, hogy ők tavaly mint mérnökök, két év előtt tűzoltók, azelőtt balneológusok, hat év előtt Nansen, az elbeszélő barátja pedig mint Brandes volt itt –, ők már évek óta nálunk nyaralnak. . .¹⁰⁹ Egy másik cikk Gábor Andor egyik kedvenc témáját variálja, amelyet majd teljes élességével és

¹⁰⁵ –r.: *Néppárti ábrák*. = *A Nap* 1907. VII. 13. 8.

¹⁰⁶ –r.: *Alkotmánypárti számtan*. = *A Nap* 1907. VII. 13. 3.

¹⁰⁷ –r.: *Köröséta a k.u.k. temetőben*. = *A Nap* 1907. VII. 28. 4.

¹⁰⁸ –r.: *Pótséta a k.u.k. temetőben*. = *A Nap* 1907. VII. 31. 3.

¹⁰⁹ [Névtelen]: *Francia orvosok Budapesten*. = *A Nap* 1907. VIII. 18. 7. Ezt a „potyázást” egyszer már – de akkor hazai „alannyal” – kifigurázta: *A Nap* 1905. IX. 3. 8.

erejével a *Pesti sirámok* című könyvben fejt ki, ti. azt, hogy a fővárosi bérházak lakói fölött, akik magas laktól fizetnek, zsarnokoskodnak a háziurak és persze a házmesterek: itt éppen a vízfogyasztás korlátozásáról, takarékoskodásról van szó („az ebédhez háromszor vittek be vizet! – veszekszik a házmester Kissnével – igyanak bort!”).¹¹⁰ De a fővárosi piszok kérdését is tollhegyre tűzi: a főkapitány átfirt a háziurakhoz, hogy söpörtessenek, „de én – folytatódik a névtelen cikk – mint szerény és igénytelen lelkű, fővárosi piszkok eltakarítása miatt, céljából és végett a következőket indítványozom” –, s ezután tíz pont következik, amelyekből csak néhányat idézek: „Szemétpénzt csak a háziúr szedhessen a lakótól és ne a házmester, se a házmesterné, se a vice, se a viciné, se a viciné unokaöccse. . . Éjjél után a házmester egyórai várakozáson belül nyissa ki a kaput és ne köpje le azt, aki 12 óra előtt csak 10 fillér borraalót ad neki. . . A villamos ne csak a városatyák telkei mellett robogjon át holttesteinken. Ne csak mészáros-városatyák szabhassák meg a hús árát.”¹¹¹ Egy másik írásban a polgármester és egy tanácsos beszélget arról, hogy új adók kellenének, majd végigtekintve azt, hogy kit is lehet megadóztatni, arra lyukadnak ki:

A polgárságot. Annak úgy is mindegy. Annak nincs semmije, annak el lehet venni mindenét. A szegények hadd fizessenek. De a gazdagok? Soha! A népet megeheti a fene, de a közgyűlés békéjét ne zavarjuk meg. A lakosság semmi, a földolog a közgyűlés. . .¹¹²

A Polgárban 1907-ben publicistaként alig – mindössze háromszor, s akkor sem teljesen bizonyosan azonosíthatóan – szerepelt, de legalább nyolc verse jelent meg, azonkívül novellája (a lap húsvéti irodalmi mellékletében és a pünkösdi szám irodalmi mellékletében is), viszont egy meglepő írást találunk benne, amely valószínűleg, de nem egészen bizonyosan tőle származik (s ennek a jelzése az, ami miatt publicisztikai írásait is fenntartással kell azonosítanunk *A Polgárban* 1907-ben): zenekritikát közölt *A Polgár* (g. a.) jelzéssel, egy filharmóniai hangversenyről, amelyen Beethoven-, Richard Strauss- és Liszt-művek szerepeltek és Backhaus Vilmos (így) fiatal angol(!) zongoravirtuóz mutatkozott be. (A későbbi világhírű német Wilhelm Backhaus nemzetisége körüli tévedést az okozhatta, hogy Backhaus akkor az angliai Manchester zeneakadémiáján tanított.) Soha, sehol ezt megelőzően vagy ez után Gábor Andortól nem ismerünk zenekritikát (az operettekről és népszínművekről szóló rövid kritikáit nem sorolhatjuk ebbe a kategóriába); különben is abban az időben *A Polgárban* a komolyzenei eseményekről szóló kritikákat Dr. Sz. A. jelzéssel találjuk – egy-egy nagyobb eseményről szóló terjedelmesebb kritika alatt ott áll a kritikus teljes neve is: dr. Szirmai Albert (aki ugyanis Zeneakadémiát végzett és komolyzenei komponistának indult, csak később tért át a szonok, majd az operettek komponálására, mégpedig sokszor szoros együttműködésben Gábor Andorral).

Publicisztikai tevékenységének e vázlatos áttekintésével elérkeztünk egy pont-hoz (és időponthoz), amely megmagyarázza: miért tekinthetjük bizonyos fokig önálló korszaknak Gábor Andor pályáján az 1907-es év végéig tartó szakaszt. Ez nem mesterségesen kiagyalt cezúra ugyanis. Önletrajzaiban szinte szó szerint ismétli

¹¹⁰ [Névtelen]: *A víz*. = A Nap 1907. IX. 12. 7.

¹¹¹ [Névtelen]: *A fővárosi piszok*. = A Nap 1907. XI. 8. 8.

¹¹² [Névtelen]: *Új adók*. = A Nap 1907. XI. 21. 5.

meg azt, hogy 24 éves korától — vagyis 1908-tól! — „Grossverdiener”, azaz nagy keresetű ember volt. Ez a jelentős anyagi változás pedig annak a következménye volt, hogy 1907. március elsején megnyílt Budapesten az első állandó és — történetének kutatója szerint — „az első igazi pesti kabaré”¹¹³. Bár a köztudat Nagy Endre író és hírlapíró nevéhez kapcsolja a pesti kabaré megalapítását, a „Fővárosi Cabaret Bonbonnière” (a mai Művész mozi helyén) Kondor Ernő, egy nem is kiemelkedő tehetségű vidéki színész irányításával nyílt meg, és az első konferanszié Nadas Sándor újságíró volt. Nádast azonban — írja a kabaré idézett krónikása — főszerkesztője hamarosan „eltiltotta a további fellépésektől”, és ekkor állt a helyére Nagy Endre, aki — az akkor már Nagyváradra távozott Kondor Ernő helyébe lépett Bálint Dezső igazgatósága mellett — „művészeti igazgató” volt, de nem sokáig: 1908 augusztusában átvette az Andrassy úti „Modern Színház Cabaret”-t mint vállalkozó, igazgató és konferanszié; ez hol Modern Színháznak, hogy Nagy Endre Kabaréjának nevezve 1913-ig működött. Gábor Andor, aki a Bonbonnière-nek már a második (1907 áprilisában bemutatott) műsorában is szerepelt egy Hetényi-Heidberg Albert által megzenésített szonójával, 1907 őszétől a „Modern”-nek is dolgozott, és ez így maradt azután is, hogy 1908-tól a kabaré irodalmi vezetője és egyik legtermékenyebb szerzője lett.

PETŐ, GÁBOR PÁL

Beiträge zur Geschichte des Anfangs und der ersten Epoche der Journalistenlaufbahn von Andor Gábor (1903–1907)

Die Studie beschäftigt sich mit den Anfängen der journalistischen und publizistischen Tätigkeit von Andor Gábor. Der Verfasser zählt die Zeitschriften auf, in welchen der Schriftsteller seine journalistische Tätigkeit begann. Besonders eingehend behandelt er seine Tätigkeit bei dem Tageblatt *Pesti Napló* (Pester Journal), bzw. *Egyenlőség* (Die Gleichheit) — bei der letzteren nur skizzenhaft — und den Beginn seiner publizistischen Wirksamkeit bei der Zeitschrift *A Hét* (Die Woche). Schließlich analysiert er ausführlich seine Wirksamkeit bei der Boulevardzeitung *A Nap* (Der Tag) und seine Jahre bei der Zeitung *A Polgár* (Der Bürger).

¹¹³ ALPAR ÁGNES: *A fővárosi kabarék műsora 1901–1944*. Magyar Színházi Intézet. Bp. 1979. 25–27.